

Shcherbak H. Integracijna model' ASEAN. Zovnishnja torgivlja: ekonomika, finansy, pravo. 2022. № 5. S. 52-65. Serija. Jurydychni nauky. [https://doi.org/10.31617/3.2022\(124\)05](https://doi.org/10.31617/3.2022(124)05)

УДК 339.924

ЩЕРБАК Геннадій,

аспірант кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права Державного торговельно-економічного університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна
ORCID: 0000-0002-8569-9812
gennadiyrex@gmail.com

DOI: 10.31617/3.2022(124)05

SHCHERBAK Hennadii,

Postgraduate student of the Department of International, Civil and Commercial Law State University of Trade and Economics
19, Kyoto St., Kyiv, 02156, Ukraine
ORCID: 0000-0002-8569-9812
gennadiyrex@gmail.com

ІНТЕГРАЦІЙНА МОДЕЛЬ АСЕАН

Вступ. Донині Україна не приділяла достатньої уваги розвитку співробітництва з країнами Південно-Східної Азії та державами – членами Асоціації держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), яке має двосторонній і вузько направлений характер, зокрема з Таїландом, Малайзією та Індонезією. Однак наразі через стрімке зростання впливу АСЕАН на міжнародній арені Україна не може нехтувати цим напрямом міжнародного співробітництва.

Проблемою є складність міжнародно-правової природи АСЕАН і відсутність комплексних, актуальних досліджень на вказану тематику.

Метою статті є уточнення правової природи АСЕАН, а також формулювання пропозиції щодо поглиблення співробітництва України з державами – членами АСЕАН як на двосторонньому рівні, так і співробітництва з Асоціацією загалом.

Методи. Використано методи: аналізу, синтезу, порівняльно-правовий та історичний.

Результати. Розглянуто основні положення установчих договорів АСЕАН, її організаційну структуру. Систематизовано історичний розвиток міжнародної правосуб'єктності АСЕАН. Проаналізовано сфери співробітництва України з АСЕАН загалом та з відповідними членами Асоціації.

Висновки. АСЕАН – унікальна субконтинентальна міжурядова організація, метою якої є поглиблення економічної інтеграції держав регіону, співробітництва в соціальній, культурній та безпековій сферах, а в контексті АСЕАН+ВРЕП – торгово-економічний блок міжконтинентального значення. Нині загалом спостерігається позитивне зрушення у розвитку співробітництва між Україною та АСЕАН. Перспективними напрямками розвитку співробітництва України з державами – членами організації стануть: залучення інвестицій у промисловість з високорозвинених країн АСЕАН і вкладення інвестицій у малорозвинені країни Південно-Східної Азії, збільшення експорту продукції сільського господарства до країн цього регіону,

ASEAN INTEGRATION MODEL

Introduction. Since the declaration of independence, Ukraine has not paid enough attention to the development of cooperation with the countries of South East Asia and member states of the Association of South East Asian Nations (ASEAN), which was mainly bilateral and narrowly focused, mainly with Thailand, Malaysia and Indonesia. However, at present, our state cannot neglect the strengthening of relations and cooperation with the Association, taking into account the rapid growth of the influence of ASEAN on the international arena as a result of significant achievements in the field of economic integration within the framework of the Association, economic, social and demographic indicators of the countries of the region, etc.

Problem. The complexity of the international legal nature of ASEAN and the lack of comprehensive, relevant research on the specified subject.

The aim of the article is to clarify the legal nature of ASEAN, as well as to formulate proposals for deepening Ukraine's cooperation with ASEAN member states both at the bilateral level and cooperation with the Association as a whole.

Methods. The following scientific methods were used: methods of analysis, synthesis, comparative legal and historical method.

The results. The main provisions of the founding treaties of ASEAN, the organizational structure of the Association were analyzed. The historical development of international legal personality of ASEAN is systematized. The spheres of Ukraine's cooperation with ASEAN as a whole and with the relevant members of the Association were analyzed.

Conclusions. ASEAN should be considered as a unique subcontinental intergovernmental organization, the purpose of which is to deepen the economic integration of the states of the region, cooperation in the social, cultural and security spheres, and in the context of ASEAN+RCEP – as a trade and economic bloc of intercontinental importance. During the last three decades, Ukraine had a rather limited level of cooperation with ASEAN member states, which was limited to bilateral cooperation in certain areas. At the moment, there is a positive shift in the

© Щербак Г., 2022

Автор не отримував прямого фінансування для цього дослідження.

приєднання до Договору про дружбу та співробітництво в Південно-Східній Азії та укладення угод про створення зони вільної торгівлі з державами – членами АСЕАН.

Ключові слова: право міжнародних організацій, міжнародна правосуб'єктність міжнародної організації, міжнародне співробітництво, економічна інтеграція, зона вільної торгівлі, організаційна структура міжнародної організації, Асоціація держав Південно-Східної Азії.

development of cooperation between Ukraine and ASEAN as a whole. Prospective directions for the development of Ukraine's cooperation with the member states of the organization, in particular, will be: attraction of investments in industry from highly developed ASEAN countries and investments in underdeveloped countries of South East Asia, increasing exports of agricultural products to the countries of this region, joining the Treaty of Friendship and cooperation in South East Asia and the conclusion of agreements on the creation of a free trade zone with ASEAN member states.

Keywords: law of international organizations, international legal personality of an international organization, international cooperation, economic integration, free trade zone, organizational structure of an international organization, Association of South East Asian Nations.

JEL Classification: K33, O19.

Конфлікт інтересів: Автор заявляє, що він не має фінансових чи нефінансових конфліктів інтересів щодо цієї публікації; не має відносин з державними органами, комерційними або некомерційними організаціями, які могли б бути зацікавлені у поданні цієї точки зору. З огляду на те, що автор працює в установі, яка є видавцем журналу, що може зумовити потенційний конфлікт або підозру в упередженості, остаточне рішення про публікацію цієї статті (включно з вибором рецензентів і редакторів) приймалося тими членами редколегії, які не пов'язані з цією установою.

Вступ. З моменту проголошення незалежності Україна не приділяла достатньої уваги розвитку співробітництва з країнами Південно-Східної Азії та державами – членами Асоціації держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), яке мало двосторонній і вузько направлений характер, зокрема з Таїландом, Малайзією та Індонезією. Однак наразі, попри стрімке зростання впливу АСЕАН на міжнародній арені та завдяки значним досягненням у сфері економічної інтеграції в рамках Асоціації, економічних, соціальних та демографічних показників країн регіону Україна не може нехтувати посиленням розвитку відносин і співробітництва з Асоціацією. Тож Україні необхідно поглиблювати загальне співробітництво з Асоціацією загалом, оскільки це дає значні можливості для залучення інвестицій з високорозвиненими країнами регіону, створення зони вільної торгівлі з країнами Асоціації, відкриття ринків збуту в менш розвинених країнах регіону. Утім, законопроектна робота щодо створення підґрунтя для двосторонньої співпраці потребує відповідного теоретико-правового обґрунтування, а саме уточнення міжнародно-правової природи АСЕАН.

Проблема полягає у складній міжнародно-правовій природі АСЕАН і відсутності комплексних, актуальних досліджень за вказаною тематикою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням співробітництва України з АСЕАН регулярно приділяється увага в науковій періодичній літературі. Цікавою є праця О. Гаврилюка [1], в якій розглянуті переваги торгового-економічного співробітництва України з державами регіону та перепони, з якими наша держава може

.....

зіткнутися. Комплексне дослідження економічного потенціалу *АСЕАН* проведено вченими М. Рахманом [2] і С. Сардаком [3]; ж перспективам економічного співробітництва України та *АСЕАН* присвячені праці Я. Турчин [4], В. Узуна [5] та Ю. Швед-Саная [6]. Серед іноземних джерел варто звернути увагу на праці Т. Коха [7], Н. Куннамаса [8] і К. Майснера [9], які присвячені питанням особливостей організаційно-правових моделей *АСЕАН* та ЄС, а також їхньому порівнянню. Разом з тим актуальність проблеми потребує подальших досліджень.

Метою статті є уточнення правової природи *АСЕАН*, а також формулювання пропозицій щодо поглиблення співробітництва України з державами – членами *АСЕАН* як на двосторонньому рівні, так і співробітництва з Асоціацією загалом.

Методи. Для досягнення мети статті проведено доктринальний аналіз проблематики правової природи *АСЕАН*, проаналізовано міжнародно-правову основу її функціонування, договірну базу відносин України та *АСЕАН*, а також безпосередньо застосовано методи аналізу, синтезу, порівняльно-правовий, історичний тощо.

Результати дослідження. *АСЕАН* (від англ. *Association of SouthEast Asian Nations, ASEAN*) – унікальна за своєю природою міжнародна організація, що за свій тривалий період становлення та розвитку набула особливого значення у торговельно-економічній, соціально-культурній та безпековій сфері регіону Південно-Східної Азії. Створена у 1967 р. шляхом ухвалення Бангкокської декларації, в рамках якої держави регіону Південно-Східної Азії об'єдналися з метою соціально-економічного співробітництва, забезпечення стабільності та миру, а також мирного вирішення як економічних, так і політичних спорів та суперечностей між собою, організація продовжує існувати, попри значні розбіжності в мовно-етнічному, релігійному, соціально-економічному та політичному аспектах.

Специфікою регіону є те, що країни Південно-Східної Азії в період холодної війни мали позаблоковий статус у конфронтації між Організацією Північноатлантичного договору (НАТО) та Організацією Варшавського договору (ОВД), а також увійшли до тогочасної альтернативи цим двом блокам – Руху неприєднання, до якого входили переважно колишні колоніальні країни. Ця «позаблоковість» і нейтральність країн, що згодом створять *АСЕАН*, і визначила статус регіону як однієї з буферних зон між великими державами.

У генезі *АСЕАН* можна виділити певні періоди (або етапи), що допоможе детально проаналізувати та обґрунтувати особливості її правової природи.

Перший етап – від підписання Бангкокської декларації у 1967 р. до підписання Угоди про створення зони вільної торгівлі *АСЕАН* у 1992 р.

8 серпня 1967 р. в м. Бангкок представники Індонезії, Малайзії, Філіппін, Сінгапуру та Таїланду підписали Декларацію про створення

нової міжнародної організації – *АСЕАН*. Серед головних цілей нового об'єднання були: забезпечення та підтримання миру в Південно-Східній Азії, прискорення економічного розвитку, співробітництво в економічній, соціальній, культурній та інших сферах. Об'єднання передбачає створення організаційно-інституційної структури. Однак організаційна структура новоствореної Асоціації доволі проста, зокрема обмежена щорічними зустрічами міністрів закордонних справ, постійним і тимчасовими комітетами, без чіткого визначення повноважень [10]. Специфікою цієї Декларації є те, що вона жодним чином не визначала правосуб'єктність нового утворення, його права та обов'язки. На наш погляд, це відображало бачення Асоціації як здебільшого міжурядового форуму або майданчика для обговорення напрямів та перспектив співробітництва. Балійська угода 1976 р. не привнесла уточнень щодо міжнародної правосуб'єктності *АСЕАН*, проте містила детальні положення щодо співробітництва держав в економічній, соціальній та культурній сферах, а також вказівки щодо удосконалення інституційної структури [11].

Причинами такої правової невизначеності *АСЕАН* є: по-перше, держави-учасниці не мали ще чіткого бачення того, яким має бути їхнє об'єднання; по-друге, на той момент держави-учасниці все ще не відійшли від низки конфронтацій, що зазначались між 1960 та 1967 рр. [12].

Загалом цей період можна охарактеризувати тим, що процеси економічного співробітництва, інтеграції та зростання, що були на першому місці серед цілей Бангкокської декларації, в перші десятиліття існування організації майже не відбувалися [13, с. 8]. Документи, що стосувалися економічного співробітництва, зазвичай мали суто політичний характер. Упродовж цього часу співробітництво держав-членів переважно зосереджено на забезпеченні миру та стабільності в Південно-Східній Азії. Не розширювалась територіально й сама організація в регіоні, що дає підстави називати *АСЕАН* у цей період суб-регіональною організацією.

Другий етап – від підписання Угоди про створення зони вільної торгівлі *АСЕАН* у 1992 р. до підписання Статуту *АСЕАН* у 2007 р.

В 1992 р. держави – члени *АСЕАН* підписали угоду про створення зони вільної торгівлі *АСЕАН (AFEF)*. Основними цілями *AFEF* є: створення єдиного ринку та міжнародної виробничої бази, залучення прямих іноземних інвестицій, а також розширення внутрішньої торгівлі та інвестицій в *АСЕАН* [14]. Після цього на V саміті *АСЕАН* в 1995 р. держави – члени організації підтримали курс на поглиблення економічної співпраці та інтеграцію: підписані ініціативи про створення зони вільної торгівлі між державами-членами та про розширення *АСЕАН* завдяки країнам Індокитаю, що не вступили до *АСЕАН* [12]. Також після Саміту підписано Угоду *АСЕАН* щодо мит 1997 р., Рамкову угоду про створення зони інвестицій *АСЕАН* 1998 р. та ін.

Тож нарешті на практиці почали реалізовуватися цілі, поставлені Бангкокською декларацією 1967 р.

Надалі відбулося значне розширення *АСЕАН*: у 1995 р. до організації вступив В'єтнам, у 1997 р. – Лаос та М'янма, у 1999 р. – Камбоджа [12]. Отже, протягом цього етапу *АСЕАН* перетворилася з субрегіональної на регіональну організацію, що об'єднала більшість країн свого регіону.

Третій етап – від прийняття Статуту *АСЕАН* (2007 р.) до нашого часу.

Поворотним моментом цього періоду та всієї історії *АСЕАН* загалом стає прийняття Статуту організації. На відміну від попередніх декларацій цей документ вперше закріпив, що «*АСЕАН* як міжурядовій організації надається правосуб'єктність» (ст. 3). Статут зафіксував структуру вищих органів організації, що визначено в Бангкокській декларації: Конференція глав держав – членів *АСЕАН*, яка приймає рішення з найважливіших питань, пов'язаних з реалізацією цілей Асоціації та забезпечує стратегічне керівництво організацією (ст. 7); Координуюча Рада *АСЕАН*, до якої входять міністри закордонних справ держав-членів, координує реалізацію рішень Конференції глав держав *АСЕАН* (ст. 8); Постійний комітет, що діє в період між зборами попередніх двох органів; а також Секретаріат *АСЕАН* на чолі з генеральним секретарем, який виконує адміністративні функції (ст. 11). Тож у рамках *АСЕАН* виокремлюють такі інституції: Економічна спільнота *АСЕАН*, Спільнота *АСЕАН* з безпеки й Соціально-культурна спільнота *АСЕАН* (ст. 9). У рамках цих спільнот проводяться наради міністрів держав-членів, які є відповідальними за той чи інший сектор [15]. Підтвердженням міжнародної правосуб'єктності Асоціації є те, що вона є суб'єктом міжурядових стосунків і стосунків з іншими міжнародними організаціями, зокрема Меркосур, АТЕК, ШОС, ЄС та ін.; окрім того, *АСЕАН* є спостерігачем при ООН.

Важливими подіями цього етапу також є підписання угод про створення зон вільної торгівлі між *АСЕАН* та Китаєм (2005), Південною Кореєю (2007), Японією (2008), Австралією і Новою Зеландією (2010), Індією (2010) [16]. Згодом ці угоди сприяли підписанню у 2020 р. Угоди про всеосяжне регіональне економічне партнерство (ВРЕП) [17], яке створило між *АСЕАН* та зазначеними державами найбільшу в історії зону вільної торгівлі, перетворила *АСЕАН* в унікальний торговельно-економічний блок, що об'єднав 30 % світового номінального ВВП (26.1 трлн дол. США) та приблизно 30 % населення світу (2.3 млрд осіб) [18; 19, с. 4], а найголовніше – понад 30 % обсягу світової торгівлі (10 трлн дол. США) [20]. Угода набула чинності 1 січня 2022 р. [21].

Наразі держави – члени *АСЕАН* є передовими виробниками та експортерами натурального каучуку, пальмової олії, кокосової олії, олова, мідної та хромової руди, органічних хімікатів, гуми та органічної

хімії, перлин та коштовного каміння, мінерального палива, мінеральної оливи, пластмаси та виробів з неї, оптичних, фотографічних, кінематографічних та медичних інструментів, ядерних реакторів, котлів і механічних приладів, товарів сільського господарства [2, с. 29; 3, с. 42]. У сфері послуг важливими виступають: готельний та ресторанний бізнес, банківська справа, роздрібна торгівля тощо [2, с. 27].

Одним з проблемних питань, що й понині існує в рамках Асоціації, є забезпечення *прав людини* в регіоні. Керуючись принципом невтручання у внутрішні справи держав, *АСЕАН* не звертає уваги на події, пов'язані з порушенням прав людини на територіях своїх держав-членів, наприклад: репресії проти народу рохінджа воєнною владою в М'янмі [9, с. 330], обмеження громадянських прав після воєнних переворотів у Таїланді у 2006 і 2014 рр. [8, с. 772].

Така позиція Асоціації пов'язується з доктриною «шлях *АСЕАН*» (*ASEAN way*) у рамках організації. Деякі науковці наводять свої визначення цього терміну: С. Текунан вказує, що «це процес прийняття рішень, який робить акцент на переговорах і консенсусі, до того ж наголошує на рівноправності членів і важливості співпраці, попри тривалий час, необхідний для обговорення для досягнення згоди»¹ [22, с. 144]; Д. Х. Тобінг характеризує її як «принципи або цінності, що регулюють взаємовідносини між державами – членами *АСЕАН*, які передусім роблять акцент на повазі до суверенітету. Ці принципи та цінності полягають у відстоюванні ідеї невтручання у внутрішні справи, досягнення консенсусу, неформальності та кулуарної дипломатії; використання нежорстких методів у рамках механізму врегулювання суперечок» [23, с. 149]. Ж. Гох припускає, що «шлях *АСЕАН*» – це метод, який організація використовує для вирішення конфліктних ситуацій [24, с. 115].

Сукупність принципів, що охоплюються «шляхом *АСЕАН*», знайшла своє визначення у ст. 2 Статуту *АСЕАН*, зокрема: повага до незалежності та суверенітету держав, незастосування сили чи погрози силою, невтручання у внутрішні справи та ін. [15].

Отже, *АСЕАН*, по-перше, протягом цього етапу стала повноцінною міжнародною міждержавною організацією з власною міжнародною правосуб'єктністю, яку вона не мала на момент свого створення; по-друге, перейшла від поглиблення економічного співробітництва між державами-членами до поглиблення економічного співробітництва зі своїми сусідами.

За підсумками аналізу еволюції розвитку *АСЕАН* можна виокремити такі результати: спочатку відбулося розширення та уточнення компетенції організації, далі – перетворення *АСЕАН* на регіональне об'єднання, розширення організаційно-інституційної структури та уточнення її повноважень.

¹ Усі цитати з іншомовних джерел наводяться у перекладі автора статті.

Для кращого розуміння правової природи *АСЕАН* можна провести порівняльний аналіз її з ЄС. *По-перше*, вони мають схожі історичні підстави виникнення та економічну спрямованість: обидва ці об'єднання створені з метою просування миру та забезпечення стабільності у своїх регіонах; однією з основних цілей є поглиблення економічного співробітництва та інтеграції держав – членів Асоціації в один ринок. Водночас на відміну від ЄС *АСЕАН* є міжнародною організацією, а не наддержавним утворенням, органам якого держави-члени поступаються частиною свого суверенітету лише в певних сферах [7, с. 2]. Як наслідок, організаційно-інституційна структура *АСЕАН* кардинально відрізняється від ЄС: *АСЕАН* не має інституцій з наднаціональними повноваженнями, в ЄС же це Європарламент, Рада ЄС як законодавчі органи наднаціонального об'єднання та Європейська комісія – виконавчий орган ЄС. Ці органи мають право приймати такі юридично обов'язкові нормативно-правові акти, як-от: регламенти та директиви. Перші мають пряму дію в державах – членах ЄС, другі – непряму: потребують подальшої імплементації на національному рівні шляхом вироблення відповідних нормативно-правових актів, що будуть відображати положення директиви. До того ж рішення в інституціях ЄС здебільшого приймаються шляхом голосування, а не завдяки консенсусу [25, с. 56, 58, 175]. Подібних повноважень не має жодна з інституцій *АСЕАН*. На відміну від *АСЕАН* ЄС не має єдиного установчого документа під назвою «Статут», його роль виконують Договір про Європейський Союз (ДЄС) та Договір про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС). *По-друге*, в економічній інтеграції країн *АСЕАН* є деякі винятки: у рамках *АСЕАН* відсутня свобода переміщення робочої сили; держави – члени Асоціації не планують створення єдиної спільної валюти для свого регіону. *По-третє*, на відміну від органів ЄС, для вищих органів *АСЕАН* є характерним прийняття рішень шляхом консенсусу, а не через голосування. *По-четверте*, єдиною офіційною і робочою мовою організації *АСЕАН* є англійська [7, с. 3–4]. З огляду на ці відмінності можна стверджувати, що *АСЕАН* є класичним прикладом регіональної міжнародної організації, де держави-члени поступаються лише частиною суверенітету перед організацією.

Отже, *АСЕАН* – це унікальна субконтинентальна міжурядова організація, метою якої є поглиблення економічної інтеграції держав регіону, співробітництва в соціальній, культурній та безпековій сферах, а в контексті *АСЕАН*+ВРЕП – це торгово-економічний блок міжконтинентального значення.

Міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба в жовтні 2021 р. зазначив: «Більшу частину 30 років української незалежності наша зовнішня політика не приділяла достатньої уваги Південно-Східній Азії та Азійсько-Тихоокеанському регіону, в яких Україна має

дуже багато можливостей. Коли я став міністром, я одразу заявив, що ми будемо приділяти цим регіонами принципово більше уваги...» [26].

Попри те, що держави – члени *АСЕАН* стали одними з перших, хто визнав незалежність України [1, с. 62], Україна з цими державами-членами встановила дипломатичні відносини ще в кінці 90-х рр. Зокрема у 1997 р. відкриті посольства України у В'єтнамі та Індонезії, а у 2005 р. – у Малайзії, Сінгапурі та Таїланді. З іншими державами – членами Асоціації ми підтримуємо дипломатичний зв'язок через свої посольства, які акредитовані в інших країнах *АСЕАН* [4, с. 396].

З початку встановлення дипломатичних відносин з державами Південно-Східної Азії здійснено досить незначну кількість візитів та переговорів на найвищому державному рівні з 2011 по 2016 рр.: у 2011 р. – візити до В'єтнаму, Сінгапуру та Брунею з метою подолання певної паузи у відносинах між Україною і країнами Південно-Східної Азії. Візит до В'єтнаму привів до підписання угоди про співпрацю у сфері авіа- та суднобудування, а також атомної промисловості. Під час візиту до Сінгапуру обговорювались питання щодо експорту продукції воєнно-промислового комплексу, космічних технологій та металургії, створення сучасної транспортної інфраструктури в рамках проекту каналу Дунай – Чорне море, розвитку туристичної галузі. А в ході візиту української державної делегації до Брунею визначено перспективи воєнно-технічної співпраці, а також підписано угоду про запровадження безвізового режиму між обома країнами [4, с. 396–397]; державні візити до Індонезії та Малайзії у 2016 р. поставили за мету актуалізацію потреби посилення української присутності на ринках Південно-Східної Азії [1, с. 63].

В останні роки розпочалася активізація відносин України з *АСЕАН*. Зокрема в серпні 2021 р. представники делегацій парламентів держав-членів у Міжпарламентській Асамблеї *АСЕАН* ухвалили рішення про надання Верховній Раді України статусу спостерігача при цьому органі. Також відкрито Центр досліджень країн *АСЕАН* при Інституті міжнародних досліджень КНУ ім. Тараса Шевченка. За словами міністра закордонних справ України, основним завданням цього центру буде «налагодження ефективної взаємодії між дослідниками та науковцями, розвиток гуманітарно-освітніх і міжлюдських контактів між Україною та країнами *АСЕАН*» [26]. Також відомо, що Міністерство закордонних справ України працює над приєднанням України до Договору про дружбу та співробітництво в Південно-Східній Азії, а також над укладенням з основними своїми торговими партнерами в *АСЕАН* угод про преференційну торгівлю [27], які були б передумовами для укладення угод про створення зони вільної торгівлі між Україною та цими державами.

Щодо економічного співробітництва та торгівлі, то станом на 2000 р. (незадовго до встановлення дипломатичних відносин

з державами – членами *АСЕАН*) загальний товарооборот між Україною та країнами Асоціації становив 500 млн дол. США. За подальші два роки цей показник стрімко збільшився до понад 1 млрд дол. США, але потім зростання дещо уповільнилося, і показник загального товарообороту стабілізувався на рівні більше ніж 2 млрд дол. США тільки в 2010 р. До 2014 р. значення почало рухатися до позначки в 3 млрд дол. США, але починаючи з 2014 р. знову впало до позначки у 2 млрд дол. США, проте з 2016 р. відновив свої та у 2019–2020 рр. вже перебільшував значення в 3 млрд дол. США [5, с. 254].

Основними партнерами України в Південно-Східній Азії є Індонезія, Таїланд, В'єтнам і Малайзія. Пріоритетними галузями економічної співпраці України та Індонезії стали металургійна промисловість, машинобудування, сільське господарство, наземний і морський транспорт та перевезення ними, літако- й суднобудування, військово-технічний комплекс, зв'язок і телекомунікації, легка промисловість, а також подальший розвиток туристичної індустрії. Пріоритетними напрямками розвитку українсько-малайзійських торговельно-економічних відносин є співробітництво в галузі енергетики, суднобудування, хімічної промисловості, сільського господарства, металургійної галузі, аерокосмічної галузі, військово-технічного співробітництва. З Таїландом Україна співпрацює в машинобудівній, воєнно-промисловій та аерокосмічній сферах, з В'єтнамом – в кондитерській, сільськогосподарській та машинобудівній. З цими державами Україна уклала різні двосторонні угоди про співробітництво в тій чи іншій сфері економіки [6, с. 290–291].

Вивчаючи причини того, чому не відбувалося значного розширення співробітництва України з державами – членами *АСЕАН*, О. Гаврилук зазначає низку чинників, які могли негативно впливати на зовнішньоторговельні стосунки між Україною та країнами Південноазійського регіону, а саме «негативний політичний та інвестиційно-підприємницький клімат України, депресивний характер сільського господарства, застосування застарілих технологій, що негативно відбивається на кількості та якості експортної продукції...», «відстань і логістика – основний недолік ринку *АСЕАН* для українських постачальників продовольства...», «нарощування експорту Китаю на ринки країн *АСЕАН*..., які є конкурентними українським. В умовах функціонування зони вільної торгівлі Китай–*АСЕАН*, ... зміцнення китайсько-*АСЕАН*івських економічних зв'язків українські товари... відчувають дедалі сильнішу дискримінацію» [1, с. 64].

Продовження поглиблення співробітництва з *АСЕАН* матиме для України значні переваги: регіон Південно-Східної Азії є досить густонаселеним (майже 650 млн осіб, багато країн мають населення вдвічі або втричі більше ніж населення України), має позитивний приріст населення, а отже це великий ринок споживачів. Крім того, це можливість залучення великих інвесторів з високорозвинених держав

регіону, зокрема Сінгапур, Малайзія та ін. в українську економіку, з іншого ж боку, можливість спрямування українських інвестицій у бідні країни – М'янму, Лаос та Камбоджу. Не менш важливим є те, що, на відміну від сусіднього ЄС, в *АСЕАН* немає квот на продукцію агропромислового комплексу, а процедури сертифікації товарів і продуктів є простішими [1, с. 62].

Доречно зазначити кілька перспективних напрямів співробітництва України з членами *АСЕАН*. У рамках *торговельно-економічного співробітництва* необхідне поступове збільшення загального товарообігу з країнами Південно-Східної Азії. Цьому може сприяти підписання угод про зону вільної торгівлі з державами – членами *АСЕАН*, хоча б з найбільш економічно розвиненими країнами організації, зокрема Індонезія, Малайзія, Таїланд, Сінгапур, Бруней та Філіппіни, а також приєднання до Договору про дружбу та співробітництво у Південно-Східній Азії, який є відкритим і для держав, що не знаходяться в цьому регіоні. Держави, які підписали цей договір, у відносинах з іншими державами в регіоні зобов'язуються дотримуватися принципів міжнародного права, що зазначені в Статуті ООН, активно сприяти співробітництву в різних сферах (економічній, соціальній, науково-технічній та культурній). Одним з основних напрямів українського експорту має стати сільськогосподарська та харчова продукція, оскільки значний ріст населення у країнах регіону до середини цього століття збільшить і попит на цю продукцію. Україна як один з великих експортерів сільськогосподарської продукції могла б стати одним з гарантів продовольчої безпеки в цьому регіоні.

В *інвестиційній діяльності* Україні вигідно залучати інвестиції з багатих і високорозвинених країн регіону (Сінгапур, Бруней, Малайзія та Індонезія), а зі свого боку – інвестувати в менш розвинені (Лаос, Камбоджа та М'янма), передусім у розвиток інфраструктури, оскільки в цих країнах вона слабо розвивалася через руйнування, спричинені попередніми громадянськими війнами.

У частині *військового співробітництва* для України, окрім нарощування експорту військового та поліцейського спорядження до країн *АСЕАН* (насамперед Таїланд, Індонезія, Малайзія та Філіппіни), буде доцільним вивчення досвіду держав – членів *АСЕАН* у протистоянні з комуністичними повстанцями та ісламськими терористичними угрупованнями.

Висновки. *АСЕАН* варто розглядати як унікальну субконтинентальну міжурядову організацію, метою якої є поглиблення економічної інтеграції держав регіону, співробітництва в соціальній, культурній та безпековій сферах, а в контексті *АСЕАН+ВРЕП* – як торгово-економічний блок міжконтинентального значення.

Україна протягом останніх трьох десятиліть мала з державами – членами *АСЕАН* досить обмежений рівень співробітництва, яке

зводилось до двостороннього співробітництва у певних сферах, укладалися різні угоди у тій чи іншій сфері промисловості, кількість офіційних візитів на найвищому рівні була незначною і на розвиток відносин значно не вплинуло, однак загальний товарообіг між Україною та країнами Південно-Східної Азії поступово зростає і досягнув позначки в 3 трлн дол. США. Наразі спостерігається позитивне зрушення у розвитку співробітництва між Україною та АСЕАН загалом: Верховна Рада України отримує статус спостерігача в Міжпарламентській Асамблеї АСЕАН, в Україні створюється перший Центр дослідження країн АСЕАН, Міністерство закордонних справ України працює в напрямі укладення угод про преференційну торгівлю з державами – членами Асоціації.

Перспективними напрямками розвитку співробітництва України з державами – членами організації є залучення інвестицій у промисловість від високорозвинених країн АСЕАН та вкладення інвестицій у малорозвинені країни Південно-Східної Азії, збільшення експорту продукції сільського господарства до країн цього регіону, приєднання до Договору про дружбу та співробітництво в Південно-Східній Азії та укладення угод про створення зони вільної торгівлі з державами – членами АСЕАН.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гаврилюк О. В. Вектор АСЕАН у зовнішній політиці України. *Зовнішня політика і дипломатія: Традиції, тренди, досвід*. 2017. Вип. 24. С. 61-67.
2. Рахман М. С. Країни АСЕАН у фокусі пріоритетних ринків України. *Проблеми економіки*. 2020. Вип. 3(45). С. 25-33.
3. Сардак С. Є. Потенціал економічного розвитку АСЕАН. *Східна Європа: Економіка, бізнес та управління*. 2016. Вип. 5(05). С. 41-44.
4. Турчин Я. Б. Особливості та потенціал співпраці України з країнами АСЕАН. *Гілея: науковий вісник*. 2014. Вип. 80. С. 395-398.
5. Узун В. В. Економічне співробітництво України та АСЕАН : стан, перспективи розвитку. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2017. Вип. 6(2). С. 252-256.
6. Швед-Саная Ю. В. Економічне співробітництво України з АСЕАН в сучасних умовах: стан, проблеми і перспективи. *Стратегія розвитку України*. 2012. Вип. 1. С. 289-292.
7. Koh T. Asean and the EU: Differences and challenges. URL: <https://cil.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2017/12/2017.08.22-Asean-and-the-EU-Differences-and-challenges.pdf>.
8. Kunmmas N. Normative power Europe, ASEAN and Thailand. *International Economics and Economic Policy*. 2020. №17. P. 765-781.
9. Meissner K. L. A case of failed interregionalism? Analyzing the EU-ASEAN free trade agreement negotiations. *Asia Europe Journal*. 2016. Vol. 14(3). P. 319-336.
10. Бангкокська декларація. URL: <https://agreement.asean.org/media/download/20140117154159.pdf>
11. Балійська угода 1976 року URL: <https://asean.org/the-declaration-of-asean-concord-bali-indonesia-24-february-1976>.

12. Асоціація держав Південно-Східної Азії. URL: <http://www.asean.org/>.
13. Городня Н. АСЕАН: Створення й етапи розвитку. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія*. 2010. Вип. 10. С. 7-10.
14. ASEAN Free Trade Area. URL: <https://fta.miti.gov.my/index.php/pages/view/asean-afta>.
15. Статут АСЕАН. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/images/archive/publications/ASEAN-Charter.pdf>.
16. Agreement on trade in goods under the framework agreement on comprehensive economic cooperation between the Association of Southeast Asian Nations and the Republic of India. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/images/archive/22677.pdf>.
17. Regional Comprehensive Economic Partnership Agreement. URL: <https://rcepsec.org/legal-text/>
18. Medina A. F. ASEAN's Free Trade Agreements: An Overview URL: <https://www.aseanbriefing.com/news/aseans-free-trade-agreements-an-overview/>
19. The Regional Comprehensive Economic Partnership Agreement: A New Paradigm in Asian Regional Cooperation? URL: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/792516/rcep-agreement-new-paradigm-asian-cooperation.pdf>.
20. Regional Comprehensive Economic Partnership: Implications, Challenges and Future Growth of East Asia and ASEAN. URL: <https://www.eria.org/events/regional-comprehensive-economic-partnership-implications-challenges-and-future-growth-of-east-asia-and-asean>.
21. RCEP Agreement enters into force. URL: <https://asean.org/rcep-agreement-enters-into-force>.
22. Tekunan S. The Asean Way: The Way To Regional Peace? *Jurnal Hubungan Internasional*. 2014. Vol. 3. № 2. P. 142-148.
23. Tobing D. H. The Limits and Possibilities of the ASEAN Way: The Case of Rohingya as Humanitarian Issue in Southeast Asia. *KnE Social Sciences. The 1st International Conference on South East Asia Studies*. 2016. P. 148-174.
24. Goh G. The 'ASEAN Way' Non-Intervention and ASEAN's Role in Conflict Management. *Stanford Journal of East Asian Affairs*. 2003. Vol. 3. № 1 P. 113-118.
25. Європейське право: право Європейського союзу: у трьох кн. / за заг. ред. Муравйова В. І. Кн. перша: Інституційне право Європейського союзу / Муравйов В. І., Шпакович О. М., Лисенко О. М., Святун О. В. – К.: Ін Юре, 2015. 312 с.
26. Дмитро Кулеба відкрив перший в Україні Центр досліджень країн АСЕАН URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/dmitro-kuleba-vidkriv-pershij-v-ukrayini-centr-doslidzen-krayin-asean>
27. Дмитро Кулеба: Наша мета - 5 мільярдів товарообігу з країнами АСЕАН. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/dmitro-kuleba-nasha-meta-5-milyardiv-tovaroobigu-z-krayinami-asean>.

REFERENCE

1. Gavryljuk, O. V. (2017). Vektor ASEAN u zovnishnij polityci Ukrai'ny [The ASEAN vector in Ukraine's foreign policy]. *Zovnishnja polityka i dyplomatiya: Tradycii', trendy, dosvid – Foreign policy and diplomacy: Traditions, trends, experience*, (Issue 24), (pp. 61-67) [in Ukrainian].
2. Rahman, M. S. (2020). Krai'ny ASEAN u fokusi priorityetnyh rynkiv Ukrai'ny [ASEAN countries are the focus of Ukraine's priority markets]. *Problemy ekonomiky – Problems of the economy*, (Issue 3(45), (pp. 25-33) [in Ukrainian].
3. Sardak, S. Je. (2016). Potencial ekonomichnogo rozvytku ASEAN [Economic development potential of ASEAN]. *Shidna Jevropa: Ekonomika, biznes ta upravlinnja – Eastern Europe: Economics, Business and Management*, Issue 5(05), (pp. 41-44) [in Ukrainian].

4. Turchyn, Ja. B. (2014). Osoblyvosti ta potencial spivpraci Ukrai'ny z kraj'namy ASEAN [Peculiarities and potential of Ukraine's cooperation with ASEAN countries]. *Gileja: naukovyj visnyk – Gilea: Scientific Bulletin*. (Issue 80), (pp.395-398) [in Ukrainian].
5. Uzun, V. V. (2017). Ekonomichne spivrobitnyctvo Ukrai'ny ta ASEAN: stan, perspektyvy rozvytku [Economic cooperation of Ukraine and ASEAN: state, development prospects]. *Visnyk Hmel'nyc'kogo nacional'nogo universytetu. Ekonomichni nauky – Bulletin of the Khmelnytskyi National University. Economic sciences*, (Issue 6(2), (pp. 252-256) [in Ukrainian].
6. Shved-Sanja, Ju. V. (2012). Ekonomichne spivrobitnyctvo Ukrai'ny z ASEAN v suchasnyh umovah: stan, problemy i perspektyvy [Economic cooperation of Ukraine with ASEAN in modern conditions: state, problems and prospects]. *Strategija rozvytku Ukrai'ny – Development strategy of Ukraine*, (Issue 1), (pp. 289-292) [in Ukrainian].
7. Koh, T. Asean and the EU: Differences and challenges. <https://cil.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2017/12/2017.08.22-Asean-and-the-EU-Differences-and-challenges.pdf> [in English].
8. Kunmas, N. (2020). Normative power Europe, ASEAN and Thailand. *International Economics and Economic Policy*, 17, (pp. 765-781) [in English].
9. Meissner, K. L. (2016). A case of failed interregionalism? Analyzing the EU-ASEAN free trade agreement negotiations. *Asia Europe Journal*, Vol. 14(3), (pp. 319-336) [in English].
10. *Bangkoks'ka deklaracija – Bangkok Declaration*, <https://agreement.asean.org/media/download/20140117154159.pdf> [in Ukrainian].
11. *Balijs'ka ugoda 1976 roku – Bangkok Declaration*, <https://asean.org/the-declaration-of-asean-concord-bali-indonesia-24-february-1976> [in Ukrainian].
12. *Asociacija derzhav Pivdenno-Shidnoi' Azii' – Bangkok Declaration*. <http://www.asean.org/> [in Ukrainian].
13. Gorodnja, N. (2010). ASEAN: Stvorennja j etapy rozvytku [ASEAN: Creation and stages of development]. *Visnyk Kyi'vs'kogo nacional'nogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Istorija – Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University. History*, (Issue 10), (pp. 7-10) [in Ukrainian].
14. *ASEAN Free Trade Area*. <https://fta.miti.gov.my/index.php/pages/view/asean-afta> [in English].
15. *Statut ACEAH*. <https://asean.org/wp-content/uploads/images/archive/publications/ASEAN-Charter.pdf> [in Ukrainian].
16. Agreement on trade in goods under the framework agreement on comprehensive economic cooperation between the Association of Southeast Asian Nations and the Republic of India. <https://asean.org/wp-content/uploads/images/archive/22677.pdf> [in English].
17. Regional Comprehensive Economic Partnership Agreement. <https://rcepsec.org/legal-text> [in English].
18. Medina. A. F. ASEAN's Free Trade Agreements: An Overview. <https://www.aseanbriefing.com/news/aseans-free-trade-agreements-an-overview> [in English].
19. The Regional Comprehensive Economic Partnership Agreement: A New Paradigm in Asian Regional Cooperation? <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/792516/rcep-agreement-new-paradigm-asian-cooperation.pdf> [in English].
20. Regional Comprehensive Economic Partnership: Implications, Challenges and Future Growth of East Asia and ASEAN. <https://www.eria.org/events/regional-comprehensive-economic-partnership-implications-challenges-and-future-growth-of-east-asia-and-asean/> [in English].

21. RCEP Agreement enters into force. <https://asean.org/rcep-agreement-enters-into-force> [in English].
22. Tekunan, S. (2014). The Asean Way: The Way To Regional Peace? *Jurnal Hubungan Internasional*, Vol. 3, 2, pp. 142-148 [in English].
23. Tobing, D. H. (2016). The Limits and Possibilities of the ASEAN Way: The Case of Rohingya as Humanitarian Issue in Southeast Asia. *KnE Social Sciences. The 1st International Conference on South East Asia Studies*, (pp. 148-174) [in English].
24. Goh, G. (2003). The 'ASEAN Way' Non-Intervention and ASEAN's Role in Conflict Management. *Stanford Journal of East Asian Affairs*, Vol. 3, 1, pp. 113-118 [in English].
25. Jevropejs'ke pravo: pravo Jevropejs'kogo sojuz: u tr'oh kn. / za zag. red. Muravjova V. I. Kn. persha: Instytucijne pravo Jevropejs'kogo sojuzu. Muravjov V. I., Shpakovych O. M., Lysenko O. M., Svjatun O. V. – Kyi'v: In Jure, 2015 [in Ukrainian].
26. *Dmytro Kuleba vidkryv pershyj v Ukrai'ni Centr doslidzhen' krai'n ACEAH – Dmytro Kuleba opened the first ASEAN Research Center in Ukraine.* <https://www.kmu.gov.ua/news/dmitro-kuleba-vidkriv-pershij-v-ukrayini-centr-doslidzhen-krayin-asean> [in Ukrainian].
27. *Dmytro Kuleba: Nasha meta – 5 mil'jardiv tovaroobigu z krai'namy ACEAH – Dmytro Kuleba: Our goal is 5 billion in goods turnover with ASEAN countries.* <https://www.kmu.gov.ua/news/dmitro-kuleba-nasha-meta-5-milyardiv-tovaroobigu-z-krayinami-asean> [in Ukrainian].

Надійшла до редакції 29.09.2022.

Прийнято до друку 30.09.2022.

Публікація онлайн 26.10.2022.